

«КЕРОВАНІ МІСТА» ЯК УРБАНІСТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОЕКТУВАННЯ МАЛИХ МІСТ НА ПРИКЛАДІ МАЛИХ МІСТ САКСОНІЇ (ФРН)

© Гарбаум Б. (переклад – Гой Б.), 2018

У цій статті, написаній для українських читачів, автор торкається особливостей функціонування малих міст, використавши приклади невеликих міст Саксонії. Розроблення аспекту ґрунтується на багатьох прикладах та натурних спостереженнях. Науковець перевіряв результати своїх попередніх досліджень з цієї тематики у дискусіях щодо належної якості життя у місті та дійшов висновку про те, що недостатньо уваги звертають на питання державного планування розвитку таких населених пунктів. Автор вдячний професорові Віктору Івановичу Проскуракову за можливість висвітлити свої думки у цьому спеціалізованому виданні.

Ключові слова: урбаністика, малі міста, охорона пам'яток, містобудівний аналіз.

Постановка проблеми

Спершу спробуємо висвітлити становлення такого типу населених пунктів, як малі міста. У кожного такого міста є своя, часто захоплива, історія виникнення. Як правило, дослідження таких міст (зокрема малих міст центральної Саксонії) мають не наукове спрямування, а культурологічне та практичне. Тому в статті автор наводить критичний огляд наперед «визначеної» перспективи адміністративно-територіальної та регіональної політики щодо них і висловлює гіпотезу, що в основу розбудови таких міст доцільно покласти філософські погляди Вільгельма Шаппса, які ґрунтувались на вивченні саксонських міст [1]. Як апробацію цього висновку автор описує проект «Атлас міст Саксонії», який він упродовж доволі довгого періоду реалізує спільно зі студентами факультетів архітектури та ландшафту Дрезденського технічного університету.

Аналіз останніх досліджень

Досвід дослідження малих міст. Упродовж багатьох років автор мав нагоду кожен другий вихідний супроводжувати свого сина-футболіста, виїжджаючи на матчі до різних міст Саксонії. Спортивні майданчики, на яких відбуваються ці змагання, як правило, розміщені на околицях і часто у непривітних місцях. В автора виникла звичка прогулюватись, досліджуючи те чи інше місто (своєрідна гра), щоб «втекти» і згаяти час. Такі мандрівки починались з інтуїтивного руху в напрямку, де, ймовірно, розташований центр міста, в пошуку якого автор орієнтувався лише на середовищні чинники навколо. Кінцева мета такої мандрівки – випити каву на центральній площі чи вулиці містечка. Оскільки автор робив це доволі регулярно, то насолоджувався численними малими містечками Саксонії, в яких особливо запам'ятовувалися невеликі пекарні, що працюють у вихідні, та затишні кав'ярні, характерні для таких містечок (рис. 1).

Привід для вивчення архітектури малих міст Саксонії у межах науково-педагогічної роботи в Університеті виник на початку 2015 р. Над цією темою автор працював спільно із професором Томасом Віллом – викладачем кафедри реставрації та реконструкції архітектурного факультету. Передумовою для цієї роботи став запит працівників відділу захисту пам'яток землі Саксонії. У ньому колеги відзначали критичний стан збереження історичної забудови малих міст, а саме те, що будівлі в історичних центрах таких міст, якими впродовж багатьох років займалися працівники

цього відділу, руйнували їхні власники. Унаслідок цього через відсутність перспектив подальшого збереження будівлі, за які боролися впродовж багатьох років реставратори, все одно доводилося зносити. Це стосувалося не лише демонтажу окремих об'єктів, але й іноді частин міських ансамблів, а також цілих вулиць міста. Наприклад, так сталося з Носсенерштрассе у Россевайні, Хемніцерштрассе в Едерані та в північній частині Шльосштрассе у Франкенберзі. Зважаючи на історичну та культурну цінність таких будівель і ансамблів, необхідні негайні дії щодо їх збереження і цим повинні займатися працівники, завдання яких – турбуватися про архітектурну спадщину. Проте загалом у Німеччині не вистачає офісів таких реставраційних відділень, а персонал у них працює на межі своїх можливостей.

Публічні дебати щодо демонтажу кожного суспільно важливого будинку, незалежно від того, входить він у список пам'яток чи ні, часто проходять дуже емоційно. Очевидно, зникнення таких будівель просто не може залишати людей байдужими. Водночас архітектурна дисципліна щодо збереження пам'яток часто не передбачає для них ефективного використання чи соціальної легітимності, а лише орієнтується на збереження місцевої культурної ідентичності. Саме структурне міське планування повинно стати дороговказом щодо збереження культурної спадщини міста як такої, що повинна слугувати суспільним потребам. Адже більшості людей жаль втратити будь-який знайомий будинок, тому для різних будинків рекомендують різні категорії захисту. Часто стверджують, що знесення того чи іншого будинку спричинило втрату частини історії міста, бо будь-який будинок є об'єктом історичних подій. Навіть якщо він відігравав свою роль лише у повсякденному житті, наприклад, як орієнтир або знайомий образ на шляху до роботи, що був для мешканців живим зв'язком із навколишнім середовищем. Зрештою, у повсякденній боротьбі пам'ятоохоронних діячів немає нічого ціннішого, ніж збереження цих зв'язків, які формуються у людей упродовж багатьох років. І це серйозна проблема не лише для Саксонії, але й для усієї держави [2]. Відповідно висновок такий: у невеликих містах, у сільській місцевості втрата окремих будівель і ансамблів у історичних центрах є втратою певних культурних цінностей, а отже, погіршує якість життя мешканців таких міст.

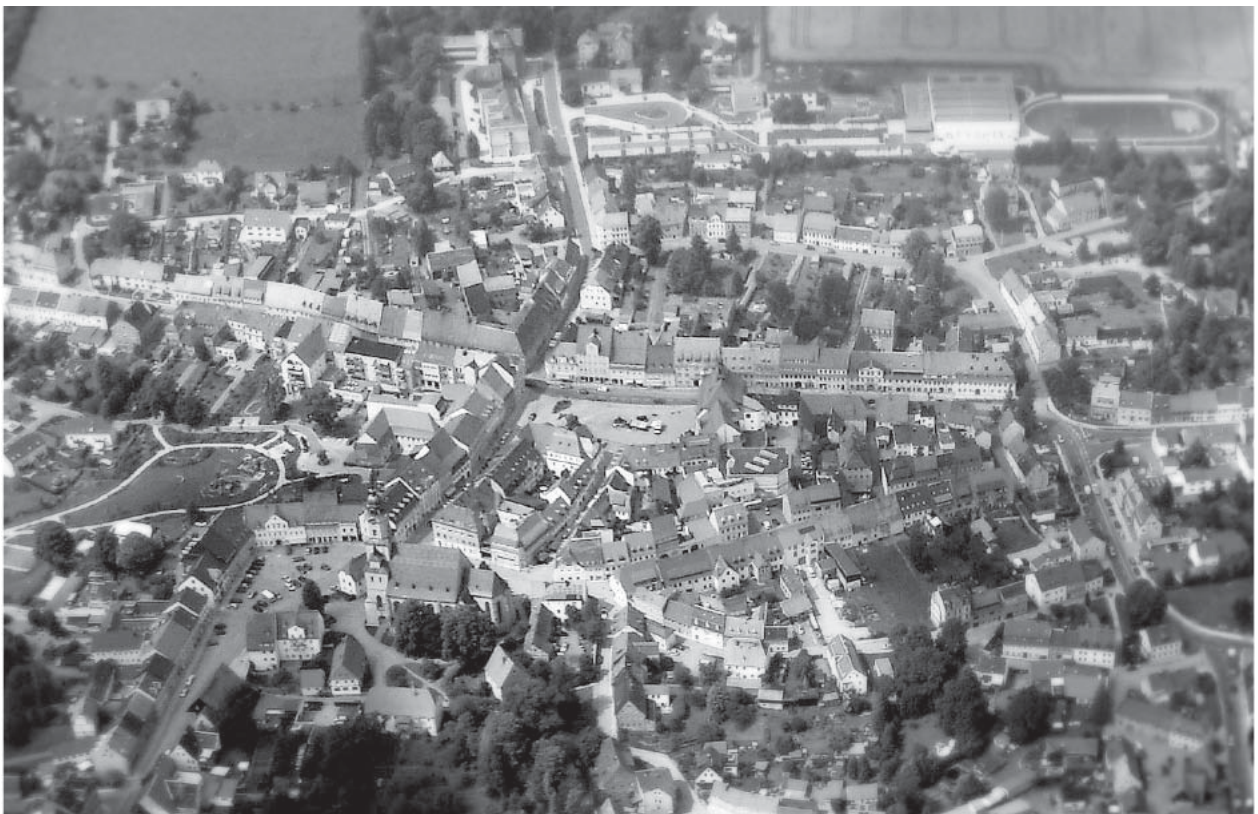

Рис. 1. Місто Едеран (близько 8200 мешканців) – вид у південному напрямку з висоти пташиного льоту

Постановка завдання

Керованість як засіб просторового розвитку малих міст та невеликих районів великих міст. Спочатку спробуємо подивитись на малі міста з погляду їхніх негативних атрибутів. Що приваблює мешканців малого міста у велике місто? Які властивості приписують великим містам мешканці малих міст? Також важливо зрозуміти значення самого терміна «місто» у повсякденному його використанні.

За спостереженнями автора, багато людей говорять «я їду до міста», якщо хочуть сказати, що їдуть на роботу. Вони використовують це саме формулювання, навіть якщо живуть у центрі міста. Мешканець Дрездена, що живе у Нойштадті, так само природно говорить про свій візит до міста, коли їде велосипедом у район Старого ринку, і так само поводить себе мешканець Одерераре, вирушаючи автомобілем до Дрездена, щоб щось купити на Прагаштрассе. Але і новий мешканець міста використовує це формулювання, навіть коли їде за щоденними покупками у супермаркет на околиці міста. Отже, навколишнє середовище, що нас оточує у повсякденному житті, навіть якщо йдеться про мешканця великого міста, ми сприймаємо у терміні «місто» по-різному, як у наведених вище прикладах. Є, звичайно, й інші особливості: навіть у найважливішому маленькому містечку, як правило, немає філармонії із власним симфонічним оркестром, оперного театру або ж ділового центру. Зрештою, у великому місті є теж різні райони, центри та підцентри. Загалом, із соціальних, культурних та економічних позицій значення різних міст різне. Це пояснює, чому «мешканці великих міст» (а саме мешканці мікрорайонів великого міста), як і «мешканці малих міст», зазвичай нарікають на провінційність місця свого проживання порівняно з «метрополією». Що ж є причиною цього? Можливо, відмінність структур квартальної забудови? Чи соціальна керованість, яка є основою формування комфортного середовища для життя?

У чому ж полягає суспільна якість комфортного середовища для життя? Йдеться про керованість, яка потребує окремого вивчення, наприклад, ситуацію, коли мешканець все для своїх повсякденних потреб може знайти у магазині не десь «у місті», а поруч – «за рогом». Також важливо, коли це життєве середовище має для мешканців свої «відмінні особливості», які полегшують орієнтацію у просторі та є важливою цінністю у повсякденному житті. Такою цінністю може бути і зелений простір (оселитись якомога ближче до природи), щоб до місця рекреації дістатися за кілька хвилин. Чи вже це не є великою цінністю?! Деякі теорії містобудівного розвитку, використані у таких містах, як Берлін чи Дрезден, пропонують створювати різноманітні міські середовища, чітко відокремлені одне від одного з «урбаністичними переходами». Отже, вони можуть забезпечувати різні керованості (урбаністичні сценарії) для різних частин великого міста з особливостями невеликих міст, з різними культурними та комерційними функціональними пропозиціями. Такий підхід має за мету перетворити невеликий район (мікрорайон) у великому місті за якістю мешкання у ньому на близький до того, що є у малому містечку. Проте ці відмінності часто залишалися лише у теорії, на жаль, єдиною перевагою такого керованого міста для його мешканців є міф про «ідеальне місто». Цей міф підживлюється, особливо у містах Саксонії, політичним дискурсом, але, як наслідок, часто він повторює негативні риси провінційного функціонування малих міст.

Виклад основного матеріалу

Проект «Атлас міст Саксонії (робоча назва)». Коротко опишемо спроби оформлення ілюстративних планів для застосування наукових досліджень у реальній проектній практиці. Проект «Атлас міст Саксонії», який автор реалізував у Дрезденському технічному університеті в 2015–2017 рр., каталогізував міські структури саксонських малих та середніх міст для порівняння особливостей розвитку їхніх просторових структур через візуальне спостереження (рис. 2). Цей проект виник як семестровий семінар, завдання якого – вивчення комплексної міської топографії населених пунктів Саксонії. Для аналізу спершу було вибрано близько 120 міст. Це дослідження у результаті показало, що майже всі ці малі та середні міста мають певні спільні особливості: а) у них є площа «центрального ринку», зазвичай виділена у певний спеціальний спосіб, наприклад, фонтаном чи характерним дизайном середовища. Виникнення цього місця, як правило, зумовлене наданням місту т. зв. «міського права», до якого населеного пункту як міста фактично не існувало; б) наявність компактної мережі доріг та провулків, що є системою довкола центрального ринку й

однієї чи двох головних вулиць; в) вулиці та площі із суцільним заощенням у центральній частині міста; г) приміщення громадського та житлового призначення в історичних центрах чергуються; д) є принаймні один храм у центральній частині міста. Біля храму розташований майдан (колишнє кладовище); е) будинки у центральній частині мають художнє освітлення та оформлення; є) силуети дахів диференційовані та різноманітні; ж) містобудівна політика за часів НДР спричинила тенденції порівняно невеликого розростання малих міст, для них характерна субурбанізація останніх 20 років; з) багато міст, особливо у західній Саксонії, мають характерну квартальну забудову в стилі Вільгельмінів і типові околиці міста із замкнутими периметрами.

У реалізації проекту вже взяли участь 42 студенти. Важливо, що більшість студентів описують свої дослідницькі поїздки у «провінції» як захопливу пригоду. Проектний семінар «Місткість у невеликих масштабах», що відбувався під час зимового семестру 2015 р., став першим кроком до інтенсивнішої дискусії щодо проектування для вирішення конкретних проблем саксонських містечок. На прикладі таких міст, як Франкенберг, Едеран і Росвайн, студенти спочатку на рівні урбаністичної перспективи показували, як місто може розвиватися у майбутньому. Другим кроком стали відкрита презентація та обговорення проектів із міським керівництвом. Результат – розроблення низки концепцій і сценаріїв розвитку для розглянутих трьох міст.

Продовженням проектної дискусії стала тема проекту літнього семестру 2016 р. – проблема розвитку центральної частини міста Франкенберг. На основі просторової моделі у масштабі 1:1000 студенти розробляли ідеї щодо того, як повинні формуватися керовані структури використання наявного житлового і громадського фонду для життя мешканців сучасного міста. Важливою проблемою, розглянутою у цьому проекті, стало вивчення того, як сучасні цифрові технології змінюють підходи до роздрібно́ї торгівлі та як це може вплинути на зміну форм міського середовища. Виконані дипломні роботи на цю тему окремо відзначено спеціальними нагородами.

Рис. 2. «Атлас міст Саксонії» – генплани міст із зображенням дахів (фрагмент)

Висновки

Отже, можливі різні підходи до керованого розвитку сучасних малих міст та погляди, оснований на описаних вище натурних та проектних дослідженнях. Зробимо попередні висновки щодо стратегій такого розвитку, зокрема:

- Необхідно створити мережу середовищ «фонових сфер соціального життя», які формують якісні пропозиції побутового обслуговування та використання історичної забудови міст.
- Треба активно залучати мешканців до формування їхнього оточення, використовуючи для цього сучасні методи соціального охоплення та апробації.
- Важливо враховувати, як взаємодіють люди різних національних культур у малих містах, окремо уточнювати, як малі міста можуть використовуватися для міграційних процесів населення (що характерні для країн Європи останніми роками [3]).
- Активізувати дослідження питань щодо того, як сучасні цифрові технології, використовувані у роздрібній торгівлі, повинні змінювати функціональне використання житлово-громадської забудови малих міст.

1. Schapp, Wilhelm: *In Geschichten verstrickt – zum Sein von Mensch und Ding*. Göttingen, 2012 (erstmalig 1953 erschienen). 2. Boesch, Hans: 'Die Sinnliche Stadt (1982)' in: *Die sinnliche Stadt – Essays zur modernen Urbanistik*. Zürich, 2001. 3. Saunders, Doug: *Arrival City – The Final Migration and Our Next World*. Toronto, 2011 (Deutsche Übersetzung: München, 2011).

B. Harbaum
TU Dresden,
Dresden (FRG)

“MANAGED CITIES” (DIE ÜBERSCHAUBAREN STÄDTE) AS AN URBANISTIC APPROACH TO DESIGN OF SMALL CITIES, EXAMPLE OF SMALL CITIES OF SAXONIA (FRG)

© Harbaum B., 2018

In this article, written for Ukrainian readers, the author concerns the features of the functioning of small towns. For this, he used examples of small towns in Saxony. The development of the aspect is based on many examples and field observations. A preliminary study by the author on this topic allowed him to check their result in discussions about the good quality of life in the city. The author concluded that not enough attention of government focused on the issue of state development planning for such settlements.

First, the article describes the development of this type of settlements as small towns. As a rule, studies of such cities (including the small towns of central Saxony) are not scientific in nature, but cultural and practical type. Therefore, in this article the author gives a critical review of the existing perspective of administrative-territorial and regional policy on small cities in Germany and suggests that the basis for the development of such cities should be laid philosophical views of Wilhelm Schapps, which were based on the study of Saxon cities. As an approbation of this conclusion, the author describes the project «Atlas of the cities of Saxony», which he has been cooperating with the students of the departments of architecture and landscape of the Dresden Technical University for quite a long time.

Thus, the author made preliminary conclusions regarding the strategies for the development of small towns in Saxony, in particular:

- It is necessary to create a network of «background areas of social life», which form quality proposals for consumer services and use of historic urban development.

- It is necessary to involve active citizens in the process of forming their environment, for this necessary to use modern methods of social coverage and approbation.
- It is important to consider the issues of how people of different national cultures in small towns can interact. Separately specify how small cities can be used for migration processes of the population (characteristic of Europe in recent years).
- Intensify the research of questions as to how modern digital technologies used in retail trade should change the functional use of housings and buildings in small towns.

Key words: urban studies, small towns, monuments protection, urban development analysis.